25-7-27

Núm. 43

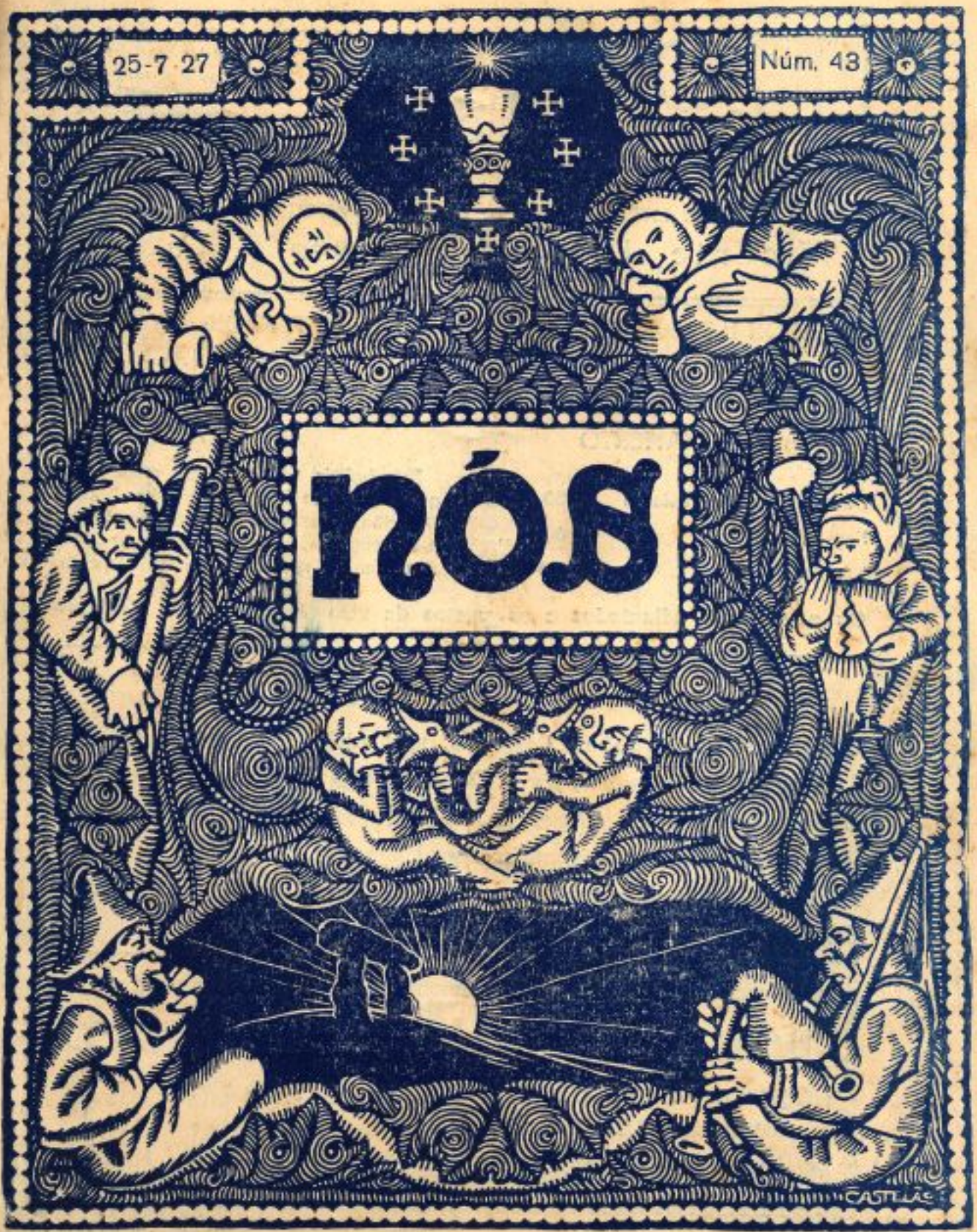

nós.

BOLETIN MENSUAL
da
CULTURA GALEGA

DIREITOR LITERARIO
Vicente Risco

DIREITOR ARTÍSTICO
Alfonso R. Castelao

DIREICIÓN E REDAUCIÓN
Sto. Domingo, 47 - OURENSE

ADEMINISTRACIÓN:
Real, 36 1.º - A CRUÑA

ABONAMENTO

Doce númaros, na Península	**6'00**	pesetas.
Fora da Península	**8'00**	..
Númaro solto	**0'70**	..

NOTA

Este boletín non pubricará mais orixinás qu'os que foran direitamente solicitados pol-a Direición. Tampouco se fai solidario das ideas n-eles emitidos, a nou ser dos que por non iren rubrados, enténdense que son da Redaución.

Os pagos son adiantados e os gastos de xiro de conta dos suscritores

SUMARIO

O retrato, Peito de lobo, O segredo, por Castelao.

Meditaciós compostelans, por R. Otero Pedrayo.

Da mitoloxía popular galega, por Vicente Risco.

As arelas da mosca semipanteista, por Magariños.

Bibliografía da prehistoria galega, por F. L. Cuevillas e F. Bouza Brey.

Os homes, os feitos, as verbas, pol-a Redaución.

Reloxería ZENITH
MÁQUINAS PARLANTES, DISCOS
AGULLAS e ACCESORIOS
M. CALVIÑO -- Ourense

VICENTE RISCO
ABOGADO
Sto. Domingo, 47-2.º *OURENSE*

nós

BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GALEGA

Ano IX ★ Ourense 25 Xulio 1927 ★ Núm. 43

O RETRATO

Por amainal-a concencia guindei co meu fiduo de médico no fondo d'unha gabela e busquei outra maneira de me valer. As xentes xa non sablan que eu era dono de tan tremenda licencia oficial; pero unha noite foron requeridol-os meus servicios...

Era domingo. Melchor, o taberneiro, agardaba por min ô pé da porta. Dóume as «boas noites» e rompeu a chorar e por antr'os saloucos saianlle as verbas tan estruchadas que somentes logrou decirme que tiña un fillo a morrer.

O probe pai turraba por min y-eu deixábame levar enfeitizado pol-a sua door. E tiven tan fortes ancelos de complacel-o que sentin xurdir nos meus adentros unha gran cencia... E cando chegamos logrei arriarme de Melchor, e con finxido acoitamento confeseille que eu sabia moi pouco...

– Repara que fai moitos anos que non visito enfermos.

E o probe Melchor facendo un esforzo para que as verbas saisen enteiras sioume quedamente:

– O meu filliño xa non precisa de médicos, señor; eu xa sei que o coitado non pasa da noite. O rapaciño váiseme e non teño ningún retrato seu.

Ay, eu non fora chamado como médico; eu fora chamado como retratista, e no intre sentin ganas acedas de botarme a rir.

E por verme ceibe de anguetra tan macabra dixenlle que unha fotografía era moito mellor que un deseño, asegureille que de noite poden facerse fotografías, e botando man de outros razonamentos logrei que Melchor largase de min voando a cata d'un fotógrafo.

O choyo quedaba arrombado e funme dormir con mil ideas ensarilladas na chola.

—

Cando estaba prendendo no sono petaron na miña porta. Era Melchor.

– ¡Os fotógrafos non teñen magnesio!

E díxomo tremendo de anguria. A faciana albeira e os ollos coma dous tetos de carne vermella de tanto chorar.

Endexamáis fitei un home tan desfeito pol-a door.

Pregaba, pregaba, e colliame as mans e turraba por min e o mísero decia cousas que me rachaban as entrañas.

– Considérese, señor. Dous riscos de vostede n'un papeliño e xa poderei ollar sempre a cariña do meu neno. Non me deixe na escuridade, señor.

¡Quén tería corazón para negarse! Collín papel e lápiz e alà me fun con Melchor, disposto a facer un retrato do rapaz moribundo.

—

Todo estaba quedo e todo estaba calado.

Uuha luz cansa alumeaba en amarelo duas facianas arrepiantes que ventaban a morte. O neno era o centro d'aquela probeza da materia.

Sen decir ren senteime a dibuxar o que ollaban os meus ollos de terra e somentes ô cabo de algún tempo conseguín afacerme ô drama que filaba e ainda esquecelo un pouco para poder traballar afervoado, como un artista. E cando o deseño estaba xa no seu punto a voz de Melchor, agrandada por tanto silenzo, fireume con istas verbas:

– O peliño de rato que ten agora quedoulle así da enfermedade; pero tiña un pelo crecho moi bonito. Faga memoria, señor.

Confeso que ô volver â realidade non soupen que facer e púxenme a repasar as liñas xa feitas do retrato. E a voz de Melchor fireume no corazón.

– Pol-a y-alma dos seus difuntiños, señor, non mo retrate así. Non lle poña isa cara tan encoveirada e tan triste.

O silenzo volveu e Melchor esgazouno novamente:

– Vostede sabe como era o meu rapaciño, señor, que ainda un día lle chamou bonito. Faga memoria e dibúxemo rindo.

De sûpeto naceume unha gran idea. Rachei o traballo, ensumín o meu ollar n'un novo papel branco e dibuxei un neno imaxinario. Inventei un neno moi bonito, moi bonito: un anxo a surrir dende un retablo barroco.

Entreguei o dibuxo e saín fuxindo e no intre de poñel-o pé na rua sentín que choraban dentro da casa. A morte viñera.

—

Agora Melchor consólase ollando a miña obra, que está pendurada enriba da cómoda, e sempre di co-a mellor fé do mundo:

– Tiven moitos fillos, pero o máis bonito de todos foi o que me morreu. Velahí está o retrato, que non minte.

PEITO DE LOBO

AINDA eu era estudante cando se criou no meu maxín a idea de facer un cabezudo, e como na mocedade todo semella ledo e facedeiro, busquei o tipo mais feo da vila para que todol-os veciños escachasen de risa, sen facerme cargo da miña falla de caridade.

Traballei de firme para rematal-a obra que xa era sonada pol-o men creto de mañoso e xa figuraba en letras de molde no programa de festas.

E chegou o día. Na praza non collía unha agulla. No adro da Eirexa un rapaz toco portaba un feixe de foguetes debaixo do brazo e o fogueteiro soplaba na mecha, agardando a primeira badalada das doce.

De sûpeto tanxeron os sinos, estalaron os foguetes e unha «ben afinada banda» rompeu a tocar. A cousa xa non tiña remedio. Saíu o meu cabezudo e no mesmo intre a xente escachou a rir como facía nas *comedias* dos titiriteiros.

– *¡Peito de lobo!* ¡É *Peito de lobo!*

I-entón n-un curruncho da praza xurdiron chios firentes de mulleres que non daban atafegado un orneo que chegou a min como un tremer de terra. Era *Peito de lobo* que quería esnaquizarnos: ô cabezudo e máis a min.

Co medo que pasei non puden gorental-o carneiro da festa. A cousa non era para menos. *Peito de lobo* nunca quixo poñerlle man ós fillos por medo de romperlle os osos, e contan que unha vez, querendo botar un barco ô mar, afundeulle o costal co lombo. Era moito home para min que xa me sentía desfrangullado nas suas poutas de ferro.

No remate da comida e cando miña nai comenzaba a dar gracias a Deus por tanto ben como nos dera velahí aparece diante de min a muller de *Peito de lobo*.

– Pois... eu véñolle decir que se garde do meu home. Vostede é o pecado, señor. Eu xa lle perguntei: «Pero, ti, home, ¿onde te puxeche para que che tirase tan ben?». E o probe non fai mais que decir: «As espullas héillas de dar eu a il». Porque mire, señor, o que máis

mal lle pareceu foi que lle imitase as espullas do nariz.

Aquela tarde limpei de espullas o nariz do cabezudo *Peito de lobo*, preso na casa pol-a sua muller e pol-o medo de matar un home, acochouse cediño, ollando dend'o leito com'os foguetes de luces tinguían de prata, ouro, verde e rosa, as paredes encalladas, escoitando o son lonxano da música e o estourar dos fogos. E canso de bulir no leito quedouse com'un santo.

—

Pasaron meses e un bó día atopeime con *Peito de lobo* no peiráu da ribeira. En canto puxo ollos en min virouse de costas e chantou a mirada no mar. E xuzgando que xa non queria comerme os miudos arrisqueime a falarlle. E dispois d'unha leria raposeira fomos a tomar un neto.

No segundo ano *Peito de lobo* apañou tal carpanta de anis escarchado que bailou co cabezudo na praza e dáballe bicos e apertas e chamáballe «meu irmanciño».

No terceiro ano saíu o cabezudo con espullas no nariz, cousa que fixen por mandato do mesmo *Peito de lobo*.

Dende entón o meu amigo considerouse un pouco inmortalizado.

—

Fuxiron os anos e fuxiron as sardiñas par'os xeiteiros. *Peito de lobo* envelleceu de anos e de fame. As festas viñeron a menos, com'os quiñons dos mariñeiros; mais o cabezudo ainda saía, anque un pouco destragado pol-os tratos ruins que lle daba o sancristán.

Fai dous anos estaba un forasteiro ollando o cabezudo, con ise ollar dos que van ás festas e non se diviren, cando *Peito de lobo* achegouse a il paseniñamenie e dándolle co cóbado deilóu quediño na sua orella:

– Fíxese no cabezudo e repare en mín. O cabezudo son eu.

Coma se nascese destinado a sere unha cabeza grande de cartón *Peito de lobo* ollaba no cabezudo a sua forteza pasada, a sua esvaída popularidade.

O cabezudo non volveu a sair. O sancristán puxo enriba da cabeza de cartón o tumbo dos difuntos e co-a humedade do inverno aplacouse e quedou esmagada. *Peito de lobo* tampouco volveu a sair; un «aire de felesia» deixouno tolleito, e compre decir que lle dou o mal no mesmo intre en que o cabezudo foi vencido pol-o peso do tumbo ..

—

O ano derradeiro parei diante da casa de *Peito de lobo*. ¡Qué tristura me dou! Estaba no balcón, sentado, como un monifate de farrapos encostado no corpo vivo da sua compañeira. De pasada saudeinos con agarimo. *Peito de lobo* miroume con ollos de peixe podre e a sua muller díxome con bágoas nos ollos:

– ¡Alá se foi o cabezudo, señor!

O SEGREDO

Tiña eu once anos cando meu pai, que estaba na Arxentiña, chamounos cabo de si, e alá fomos embarcados, miña nai e máis eu, n'un paquete alemán. E axiña de arribar a Bos-Aires pillamos un tren que corría moito e logo outro tren que corría pouco e dispois un coche de cabalos que nos levou a tombos pol-o deserto da Pampa. N'aquela soedade plantara meu pai unha casa para facerse rico, cavilando sempre nos eidos nativos; y-era forza pechal-os ollos ô circio traballo en espera do retorno feliz.

A nosa casa era o centro comercial de dez légoas â redonda e alí vendíamos de todo e alí mercábamos canto producía o país: lan, coiros e prumas. O mostrador do comercio estaba defendido con reixa de ferro, porque na nosa casa – portelo obligado de moitos vieiros – paraban a cotío *gauchos* bravos afeitos a tomarse de bebida para aldraxarnos co coitelo na man.

Eu doíame de facel-o meu leito e de durmir enriba do mostrador, en compaña do outro dependente. Miña nai, a probe, choraba de verse

antre xentes sen relixión. E os dous, tocados da morriña, botábamos de menos a probeza limpa de meus abós, que xa se tornara azul diante da moura fartura do presente, e no fillo en que os nosos ollos se avistaban desbalsábanse as bágoas.

—

Un día chegou ô comercio un vello *gaucho* enxebremente vestido e atrangallado con mil adobios de prata. O seu cabalo rechinaba no palenque e os nosos cans oubeábanlle de firme.

– *Buen día, gringuito* – díxome ô entrar pol-a porta.

E cando viña en dereitura do mostrador abaneouse á maneira d'un trompo que morre e deseguida caeu ô longo batendo a cabeza no chan, co petar xordo d'un chamador de promo.

Acudiron os homes da casa. O dependente sacou das falriqueiras un espello pequeniño, púxollo diante dos beizos e vendo que non embazara co alento declarounos que o vello *gaucho* xa non era do noso mundo. E dispois, sen ningunha oración, deitaron o morto enriba da mesa de billar, puxéronlle catro velas acesas e deixárono soyo.

Meu pai dispuxo que o dependente saíse en procura do Xuez de paz e logo enfrentouse con todos e díxonos que gardásemos segredo diante da miña nai. Un segredo tan grande non cabía no meu peito de neno e axiña que o dependente se perdeu na lonxanía remaneceume o medo de dormir eu soyo no mostrador, antre tanto curruncho sombrizo, escoándose pol-as fendas do tabique lañado a luz do morto... Eu cismaba, cismaba, seguro de morrer de arrepio aquela noite; e a morte xa me parecía o xeito de libertarme do medo.

Chegou a noite, escura coma boca de lobo. Eu degoraba botar fora de min, n'un brado ceibador, aquel medo abafante.

Ceamos e dispois de cear viñeron os contos de risa que eu escoitei de moi lonxe, ensumido en mín mesmo, esgotado de todal-as forzas. E no intre en que chegaba xa o fin do mundo perguntou meu pai, surrindo para min con agarimo:

– ¿Queres durmir connosco, rapaz?

Ay, a vida voltou n'unha branca labarada e o corazón púxose a repenicar na táboa do peito.

—

Cando íamos a deitarnos os ollos de miña nai aluscaron nas tebras da noite unha fita de luz marela crebándose n'unha morea de caixóns e barricas.

– Anda, meu fillo, imos apagal-a luz da sala de billar, que quedou acesa.

A derradeira verba callouse nos beizos de miña nai porque eu collínme a ela endoudecido de medo e da miña gorxa rachada fuxeu un chío arrepiante que apuñalou a negrume do silenzo.

Acudiron todos e todos se riron de min; somentes miña nai esculcábame cavilosa.

—

A probe de miña nai, sentada no leito, preguntaba, preguntaba... «¿Qué facía alí aquela luz? ¿Porqué non deixaron que fose apagal-a? ¿Porqué o rapaz pegou aquel chío de paxaro agoirento? ¿Porqué a luz seguía acesa? ¿Qué había alí?».

Miña nai sigueu perguntando e meu pai rindose d'ela, facendo que se moqueaba das suas cavilacións; mais eu vin que de tanto falar da luz meu pai mesmo colleu medo. E dispois de duas ou tres horas funme quedando na lentura das sabans, e cando chegou o día xa fuxiran os medos todos.

—

Namentras vivimos n'aquel deserto miña nai non se decatou de que calquera de nós podía morrer alí e podía ser soterrado como un can, y-eu soupen gardal-o segredo.

CASTELAO.

Non deixe de mercar

COUSAS por CASTELAO

Prezo CATRO pesetas

MEDITACIÓS COMPOSTELANS

Trivium e Quatrivium

I. Verbus

Da pedra e da fala son as primeiras verbas da cidade. Pedra acugulada en cotos, deitada en laxes, ceibe en outeiros, escordida nas fonduras abyssales n'as que garda unha friaxe intrestelar, cicais, percorrida as vegadas pol-os circos vibradoiros do lume astral pechado no curazón do praneta. Cando as augas do ceo arroyaban riba das pedras virxes medraba un lobio medoñento nos cotos preapostólecos; os aires camiñantes da montana â mar e da mar â montana fazian tremer a pecha touza e o silenzo vexetal acougaba na sombra verdecente logo de cruzar, remexendo lastecamente, o lombo nervoso das bestas bravas. A primeira fala tivo por conselleiros e guiadores a auga i-o arboredo, ô vento e a chuvia; as pedras estasiaronse ô ouvila e teñen den-d'entón, unha figura anciosa, d'agardar pol-a verba do home. No reino do granito e da pizarra inda non rachaba a reixa do arado nin a aixada amolecía en regos ao torrón agarimoso da sementeira. Do seixo naseeu a faisca que fixo latexar nos lobios a roseira lumiosa do incendio e figurou nas pedras un beilado orxiasteco. No seo da pedra medrou o primeiro aller e alondiuse a primeira coba. Ten Compostela istantes nos que a pedra voltase ceibe envolvendo ô home no silenzo e na friaxe do primeiro tempo non medido. Perdense as formas e as figuras, morren os mantos vexetales e artísticos criados pol-o traballo e pol-a vida, e a pedra volve â sua nudeza sacerdotal carregada de consellos e de cósmicas voces. E, ô igoal que a noite asulaga no informe a todal-as cousas, a pedra de Compostela, baixo o sol ou envolveita na chuvia, xuntase toda ela a dos monies e a traballada pol-os homes, na nebocira da pedra eternamente sinxela e moza como o aer e a mar. Logo a néboa vaise espallando ôs anacos e o pesadelo desmasiado forte pr'os peitos humáns deixa xurdir, outra volta, a ondeada disposiceón das cousas e todo reino das formas orgaizase nos acostumados circos garimosos pr'ô ollar e pra lembranza. Mais sempre fica un pouco d'aquil baño de pedra astral, de pedra núa, da pedra calada dos orixes sempre renascentes. E ben sabemos que dend'o Pico Sagro ás torres agromadas da Catedral corre na pedra unha vibrazón; esbara pol-o laxeado das rúas coma a yauga na invernía, medra nas colunas erguetas, decorre na descoberta simpricidade dos muros, crébase un istantiño afiando os diedros, trema no oco das cúpulas, xoga nas balcoadas e na cume da torre fai mais grave o batelar das campáns. Nas estacións do vivir da pedra hai momentos en que a fror da pedra se pecha e outros en que a fror se espalla com'unha rosa ô sol.

Comunidade sinxela e compreta da pedra (da montana, da lumieira, dos pasales do río, do poio da fiestra, da lousa do cimiterio, do canicelo hestoriado) soilo comparabre c'a da fala. A primeira voce humán foi seguida d'outras hastra hoxe e mañán, nascidas no mesmo cerne, aconselladas e guiadas pol-o esprito da terra. Pois o acento é sempre o da y-alma inmorredoira. Eiquí ecoaron as desemellantes verbas do mundo, mais a pedra nai soilo agarima ás galegas fillas d'ela. Cinguen â pedra e dánlle un vivir de tal xeito que si morreran a pedra pecharíase n'unha informe nudeza morna e calada e voltaría â edade primeira praneiaria e privada do senso humán.

A pedra compostelán vive leda e forte agarimada pol-as falas galegas que casan c'as suas feituras, vivindo xuntiñas como a roseira e o alcipreste no xardín, a auga e o rego, o san-

gue e a carne. Acolle as verbas estranas, cría outras novas, vai desenrolando o camiño do romance atránteco, dándolle a todas as novas o acento e a yalma da peisaxe e da terra.

O primeiro enseño, a gramáteca pra iniciar a comprensión de Compostela: ouvir, sentir, latexar c'a pedra e c'a fala.

II. Tropus

Pra falar é preciso lembrar e comparar tendo cada terra unha retórica adoitada e dirixida pol-o seu xenio. Tamén ocurre que chegan retóricas estranas a pendurarse nos nosos muros e a cobrir con feituras mintireiras os nosos sentires. Mais ietas retóricas inda que duren moito están privadas de vida, están mortas c'a comicidade da morte o igoal que o cádavre vestido d'etiqueta ou de corte, igoal qu'os aduvios da festa andaluza cando a yalba ou a chuvia esborrallan o engano d'unhas horas de noite de verbena. A fala atopa no pobo a forma artísteca do cantar, e na pedra, na madeira, no barro, no ferro a doce curvatura do arco, a grazia das follas, a bulreira caricatura, a leda espranza, o pranto do arrepentimento. O pobo ven a sere a pedra étnica, adautada á pedra pranetária. Os homes en Compostela tiveron dend'orixen a sua retórica traballada na materia e na materia vivente da fala. Pra sentila non hai precisión de moitas cavilacións; c'o ensino da gramáteca da pedra e da lingoa temos d'abondo. Fuxir sempre d'o aparato de estilos, d'escolas, de tempos e d'homes. Pois soilo teimamos chegar a unha sinxela impresón a eterna, a úneca, a primixenia. Na pedra traballada, atopou a retórica da cidade o seu xeito d'eispresión. A nosa pedra pol-a sua intema feitura gosta de ser traballada con grandes golpes de cicel ou de pico. Outras pedras nadas no seio da yauga, com'a caliza, piden un tratamento finiño, de orfebrería, e n'elas pódese n'un curto espazo producir figuras pequeniñas e finiliqueiras xeometrías, xogo d'artífices vellos, esprimentados, voluptuosos. No granitó é preciso o traballo súpeto, forte, xenial, de poucos trazos, firmes e domiñantes, pra sacar unha valente figura cheia de vida ou unha follateria apenas trazado mais sensibre ô sopro dos ventos. Nos capités, canicelos, e arquivoltas afrouma un vivir enerxico e saudoso, deslemido ou resiñado no que o esprito do pobo, a natureza e a teoloxía, interpretadas por maus céltigas, chegan con pouco traballo a producir unha feitura da yalma; a testa apenas arredondada, a escea simpremente indicada abondan pra traducire o sentimento senseitivo e vivente no aer politeista do mundo. Un rapaz estribillando n"un buxo, un canteiro erguendo un portal de perpiaño, o oleiro dibuxando antigos e sinxelos motivos, zodiacaes da yalma céltiga, exprican a retórica, a maneira de falar, da nosa terra.

Si c'o pensamento e c'o ollar afundimos un pouco mais, atopamos outro feito anterior os homes; a yauga loitando musical pra criar, século tras de século a forte riqueza das formas da roca. Ollando pra toda Galiza, pra un anaco d'ela, pra un penedo isolado, pra un croyo cinguido pol-as augas rebuldeiras do río, ató pase sempre, o mesmo ledo nascemento de formas viventes, variabres, sempre cambeantes, sempre en matis, coma si non quixeran cinguirse ôs termos fixos das crasificacións rematadas, e estiveran desenrolandose, en formas remanecentes unhas das outras. O monte ten chaos e o chao desfaise en cotos a costa en quebradas e a quebrada artellase en infindos síntomas d'asucamentos. Non é posibre o mapa topográfeco da Galiza a non ser que s'invente unha crave nova, dona das formas viventes, que sexa a esquirtura musical das sinfonías, e dos solos, dos scherzos das sonatas, das fugas da peisaxe. E pol-o tanto o home nos seus traballos labregos e nos artísteco, segue a lei da natureza e leva na man a vivente variedade do mundo.

En Sant-lago o ensino do *tropus* está a cargo de mestres sempre mozos: as arquiteituras que d'un xeito xeneral chamamos románeco e barroco. Elas falan a lingoa da terra en forma artísteca coma a falaron os poetas dos Cancioneiros, como falaron Rosalía e Carvaxal, Castelao e Cabanillas.

III. Ratio

Moitas ensinanzas filosofecas teñense espallado dend'as cadeiras de Sant-lago. Deixaremol-as pol-o momento. ¿Cál é a filosofía d'ista cidade? Pol-o pronto convén notar unha cousa limiar: a lóxica deixa fora o cerne do

probrema filósofeco. E un camiño pra procurar verdades mais de paso gozáse en ir criando novo e longo camiño. Feito o parescer esencial: o pensamento galego, destemidamente vidalista, non fura hastra a entrana dos probremas esenciaes. Sínteos, abrangueos, xoga c'o iles; endexamais teima resolvelos. Pra deixarse lexar, gostosamente, pol-a danza dos veos das suas maxinaciós aceta o postufulado e a soluciós das escolas. Mais non somos donos d'afirmare en que xeito cré n'elas. O sentimento de vitalidade do pensamento galego non deixa vagar d'abondo pra isolar o esquelete d'un sintema, arredor de calquera das intuiciós foudas e sempre presentes, pois o esquelete filosófeco e de fora como dos moluscos. Unha filosofia de xogo e de prazer; cicais crênte, cicais escenteca. Coido mais doada a primeira soluzòn pois o escenteco, esprito enxoito, isola, simprifica, fórmula. Novo pensamento filosofa vivindo. Inda en pequeniño procura en síntesis viventes. Iste xeito franquease â espranza. A xulgar pol-o camiño que lexau as cousas hai direito a pensare que os vellos teólogos e filósofos d'esprito galego alentarían millor no aer filosófeco d'hoxe qu'os seus colegas d'outras terras. Na Galiza medrou o *Ensaio* no sonso moderno. A propia incapacidade pr'a Metafiseca *ad usum scholarum* pode ser unha prenda de novidade pr'ó porvir. Eiquí a Fiseca, no senso amprio, envolveu e non deixou xurdir a Metafiseca: hoxe pol-a Fiseca chegarase ô esprito.

A Fiseca ten moito de común c'a retórica. E vivente, oportunista, recriadora. O galego c'a sua lóxica frenemateca acostumase a todal-as cousas e terras. E unha lóxica mais amiga da feitura da proposición que do schma do xuicio. As verbas matemátecas dos sistemas endexamais tiveron eiquí vidalidade. O góteco e mais o greco romano, lóxica ergueita, froreceron c'a retórica da terra e non deixan ouvir o cravo siloxismo sinon a vidadidade que soupe-ron dô chán.

IV. Números

O decorrer do tempo vai formando o número. Millor dito o número nasce isolando porciós do infindo río que vai pol-o cerne e pol-a supreficie de todal-as cousas, en correntes que s'allan com'as que brilan un istantiño baixo a sombra da ponte ou do arboredo, ou en vastas marcias que non advirta o novo ollar e asulagan mainiñamente as cosirucións materiás ou ideolóxicas, os tempos e as ideias, e tamén hai ise outro tempo que vai cambeando as feituras das montanas, das costas, de toda a curtiza da terra. Pra falar d'isto é preciso usar verbas que perderon sua siñificanza a forza de usadas na vida dos homes e soilo gardan unha imaxe lonxana do decorrer das cousas.

O sentimento d'un tempo poderoso envolve a Sant-lago dend'a primeira coba, dend'a primeira ollada cavilosa. Chegou o reló. A Berenguela conta, vai isolando o contalos, os números da riola infinda, medindo o crecemento das moncholas d'ouricelos, o afundimento dos sucos dos ríos, o esborrallamento das familias, a medra das greas de mortos e vivos. Contar o tempo foi a grande empresa dos homes; quixeron ca sua aritmética suxetar todo o latexar do Cosmos. Mais n'os logares onde vive un esprito o número acugulado no seu camiño (a hora despois da hora) soilo deixa atrás fias d'esqueletes na nosa figuraceón relativa: verdadeiramente o tempo vai afiando e sotilizando a materia do mundo hastra facela trasparente. Ansias cirexas románecas, os cráustros, os laxedos das rúas, foran perdendo o pesadelo da materia e soilo a ideias e mais a síntese espiritoal do artista fica locente e puro. Pol-o que ô remate as cousas que chamamos vellas están mais pretiño do esprito. O que s'adeprende en Compostela non pende da mudanzas da moda ou do invento humán, non li'intresa o xeito americán ou mecanista. E un tempo que non é tempo, sempre mozo e identeco a si mesmo: o que desfai o angolo do edificio e fai xurdir a nova verba románeca; o que s'erguese dos grades e do nascimento a ideia de Galicia ceibe. O tempo que afia as costas dos penedos e dos montes e presta unha lús nova, a cada istante, os ollos da mencidade. Agora que pra vivire n'iste tempo é preciso adeprender a ceibarse do lasire impuro da costume. En certo senso a morte non é mais que o acugulamento das mortes parciales feitas pol-a falla da reaución do noso esprito contra o pesó dos restos mortos de cada hora. Hai que obedecere a ista simpre

regra; deixar atrás os hábitos. Soilo d'iste xeito viven as pedras e esprito da cidade. C'a nosa soberbia coidamos levar connosco o sino das cousas e do mundo. O tempo en Compostela adeprende a sere mozo. As xentes que non están afeitas a ollar pra dentro sofren c'o pesadelo do tempo cristaizado en pedras e lembranzas. Mais pr'ó acostumado a arte do paseiante isolado pol-os arboredos do esprito, si hai espavento porque saben que a matemáteca da yalma é unha lingoaxe semellante a que na cidade de pedra e tempo vai medindo c'as bateladas do reló o ledo esperiar de cada hora nova. Pois cada unha d'elas soilo recolle da anterior unha arela de vivente espranza.

V. Sonus

Os vellos da arquivolta da Groria tocan no seu circo saudoso de ceo e d'eternidade. Dinantes e ô tempo d'eles cantan as augas nas pedras, cantaron as augas e as yarpas, dos pelingrís, cantaron as novas verbas criadas a golpe d'auga na materia da lingoa. Ô longo dos séculos vai erguendo Sant'lago un canto coral, iniciado no culto céltico dos antergos encobado nos túmulos primeiros, eisaltado cando os ocos dos tempros agarimaron o crecrecemento dos temas. Canta a chuvia na pedra ordeada, co mesmo soar qu'os picos dos canteiros, e as campás fan voar néboas musicais riba do frorecimento material da vila. Toda unha neboeira de salayos e d'espranzas esperta pol-a mañán, seréase dóce, arreconchegase proteitora e acendese a lámpara do estudo ou do arrepentimento. O ensino da múseca compostelán é d'un esperiar d'armunias novas, conforme o vivir do esprito. Pois os mesmos loques e as mesmas bugas d'orgao queren dicir todo o novo que lle pon noso esprito. Múseca compostelán medioeva e creadora, sempre esperta ou durmida levas o lirismo concertado das moitedumes. Hai horas do esprito e da vila nas que as arquiteituras, as lembranzas, Xelmírez, os pelengrís, os troveiros, as greas de peisanos, as espranzas da terra, a leda marcha car'ô porvir adequiren un corpo musical tan leylán e vibradoiro que se ollan as yalmas volvoretando no seu río sonoro, e brilan a través da néboa musical as grandes esirelas eternas raiolando benzoes. O concerto de Sant'lago brinca por riba dos montes e chega á mar enchendo toda a redondeza da terra galega. A nosa múseca espallada no pobo e na arte e no vivir non tivo inda un xenio individoal e creador, cicais pol-a mesma farturenta riqueza de vivir saudoso. Pois saudoso quer dicir musical, arela mais ceibe na idela e na criazón que a procurada ca pedra, a verba, a coor.

VI. Angulus

A Xeometría parés gardar un pouco d'aquil ouxeto primeiro que tivo: a mediceón da terra. Por ela foron posibres os trazados dos eidos e das vilas, dos camiños e das pontes. Arte ô servizo inmediato da necesidade. Logo espallouse ôs montes e ô Universo enteiro. A ideia ou sentimento do mundo newtoniano viveu sempre n'Ocidente baixo unha ou outra forma. Diu, no tempo crásico da cencia moderna, unha tranquilidade chea de xiada grandeza inteleitual. Mais por baixo e por fóra e arredor da sistemáteca, voaba un sentimento vidal, primeiro intuiceón de poetas, logo gostoso froito da cencia nova.

Os séculos XVII e XVIII inscribiron grandes poliedros no curazón da cidade; contado n-eles e dinantes nas arquiteituras vibradoiras de sinxelo esprito, houbo unha maneira de tratar ás masas. Propia da terra e da cidade. As formas xeométricas non son perfeutas; os diedros non son reutos sinón que paresecn ter unha certa emoceón vexetal coma si por eles rubiran as enerxias da terra. A Xeometría arquiteitural en Sant'lago lembra as imperfeitas cristaizaciós que se fan nos seios criadores da natureza na que non se forxan ises cristás dos modelos das cátedras sinón moy poucas vegadas coma si houbera unha ideia orgaizadora e sempre impedida por escuras e ceibes correntes. Son formas neboentas que terán *ideia* do sistema sin chegar a realizalo pois opónselle o movemento do vivir da materia arelante de espritoización. As pedras de Santlago tiveron a ideia de seguire as leises do inteleito puro pol-a sua conformidade inicial. Mais no feito o granito e a pizarra sentían vibraciós escuras e vidales, e tamén os artistas traballando a roca estrana da terra, deixaron un istante amolecer a sistemáteca adeprendida

e non puderon impedire nas paredes un senso de superficie de coto ou d'arbre, na torre un agromar abrileiro ou un fremor outonizo, na masa enteira do edificio – pazo, craustro, templo – un xogo de savias zugadas no torrón do chan e da raza que ven por baixo da Teóreca e ispira unha feitura vidal ô conxunto en diferentes grados manifestada mais sempre dando a emoceón de cousa que camiña a ceibarse no esprito. D'un xeito primordial pódese dicir qu'en Sant'lago manda unha Xeometría de bosque, non de piñeiral gótêco sinón de souto e carballeira acaracochada medrando secularmente n-un chan d'*humus* vexetal e humán, soante ôs ventos, dormiñenta na sesta vexetal das horas do sol, podrecente superficialmente no inverno ca priguiza das vexetaciós homildosas encobridoras da composición mineral das rocas. No aer mollado unha semellanza cas frores da mar decorando as feituras das rocas, dos navíos e das vilas asulagadas. A cidade lembra un souto no que as bateladas foran os cantos dos paxaros e o golpe do pico verde nas trabes mortas. O vento arrinca niños, renchen os árbores vellos, hai sombra fresqueira da aldeia.

Despois de tanto tempo garda Santiago a vivente louzanía, a dôr e a legría do lobio primeiro que acougou o tempo inicicial da cidade.

VII Astra

A estrela que siñalou a coba apostóleca segue brillando no ceo monteiro de Sant'lago. Estrela mais ben de porvir que de presente, de yalma que de lume. Indicou un camiño; o que as esencias millores da raza teñen de seguire pra chegar â sua prena redenzón. O camiño está marcado pol-a estadea centileante da Galaxia. É doado chegar â materialidade presente de Compostela, mais ise camiño tremolocente d'estrelas manda emprincipiar, e seguir e rematar unha laboura que tén ô final o premio do Sant'lago ideal do porvir, do Sant'lago traducido materialmente na cidade d'hoxe e d'onte solo d'un xeito incompreto. Pois ¿qué son as pedras sin o esprito? O esprito é cousa dos camiñantes; vaise facendo no andar, no maino camiño – ás vegadas ben duro e esgrevio – da liberación interior. E il será o verdadeiro facedor de Compostela do porvir. Entón a idela gardada na vila de pedra será ceibada e locirá no aer lumioso d'unha Xerusalén galega, capital na hestorea do mundo coma foi, inda qu'imperfeitamente, n-outros tempos.

Dicimos imperfeitamente pois non abonda con chegar, devotiños, â eirexa ou con gardar amorosamente as pedriñas santas da cidade anterga. O primeiro pódese facer en calquer ermida campesía e hastra nos tempros que chaman'ôs ficis na veira das rúas asfaltadas, e respeito do segundo hai que dicir valentemente unha cousa: prefirimos ollar unha Compostela roinosa, volta un coto de esnaquizados restos comestos pol-a vexetación dos fogares esquencidos, dinantes de gardar n-unha vila soilo de turismos, d'hoteles pra comareiro dos viaxeiros de *Kodakc*.

Por algunha razón suprema é a Galaxia unha nebulosa e non un sistema d'estrelas fixas. De tal xeito xurde, pol-as noites, o noso considerar: como unha néboa astral. A pequena familia solar xai en procura, asegún os sabios, das estrelas de Lyra. Pois a Galaxia siñala a todol-os galegos un debere de camiñare car'a perfeución. Un camiño que cada un tén que facer no seu cerne, no mundo da propia concencia de tal xeito que cada día marque un progreso e o final de cada éstaxe teña un premio na propia sadisfauceón da yalma.

Quen traballa por Galiza traballa pol-o Sant'lago ideal que soña a Terra, pol-o reinado do Apóstolo pelingrino, pol-o ceibe vivir das crencias da raza. Día chegará no que sexamos cidadans do mundo superior. O que vai dito dend'a verba hastra a Estrela e soilo un traballo, ben doado, d'iniceación. Tomamos eixempros da arquiteitura; igoalmente poderianse sacar da poesía, da filosofía e do xenio do pobo.

Agora é preciso lembrar que despois do Trivium e o Quatrivium vai a Teoloxía vestida de branco com'a Beatriz do Dante. Mais pr'a nosa laboura homilde abonda con que cada un adeprenda e prautique es sete artes liberaes e liberadoras.

R. OTERO

LEA VOSTEDE A NOVELA GALEGA **LAR** QUE SE EDITE MENSUÁLMENTE

DA MITOLÓXÍA POPULAR GALEGA

Os mouros encantados

A leenda.

HAi na nosa terra, e mais tamén no Norte de Portugal e nas demais terras que colle a nosa provincia etnográfica, abastanza de moimentos prehistóricos: ***castros*** e ***citanias*** nas abas dos montes ou na croa dos outeiros; ***antas*** e ***mámoas*** espalladas pol-a gandra ond'o traballo da terra non chegou pr'as esborrallar; ***pedras escritas*** ou ***riscadas***, que dos nosos arqueólogos recibiron o nome d'***insculturas***; hai ainda cousas mais rocentes: ***camiños vellos***, do tempo dos romaos ou do tempo dos pelegris de Compostela, por algún dos quales xa non anda a xente; ***milliarios*** e ***lápidas*** qu'eiquí deixaron os empregados ou os soldados de Roma, ou postas por algún noso abó romanizado; ***castelos***, do tempo dos señorios, qu'ainda teñen dereitas as e itro pa.edes d'unha torre senlleira, â que fan picos de croa os canzorros da desfeita barbacana; ***eirexas*** ond'estranas bestas de pedra, feras, bulreiras ou lascivas, axexan dend'as impostas e dend'os cas nicelos.

Hai nas nosas montanas itras ***penedías*** ond'o traballo das augas e dos aires, rillando no cerne da pedra de grá, semellando coma s'unha intelixencia os guiára, deulles un raro feitio, esburacounas de diverso xeito, abrindo n-elas ***corgos*** e pozancas ond'a y-auga do ceo fai demoranza, ***quelles***, ***escadoiros*** e ***cadeiras*** onde s'un pode asentar ô seu gusto coma si foran feitas atergo pra recibil-o corpo do camiñante canso; hai no ermo, lonxe dos camiños, acochadas ou non â sôma dos arbres, rústicas ***fontes*** cheas de misteiro, que deitan en silenzo auga crara e fria; hai ***covas***, ***buratos***, ***furnas*** e ***furadas*** resultantes da disposición natural dos penedos, ou abertas pol-as augas da terra ou do mar.

Se perguntades ôs nosos peisanos quen ergueu ises moimentos, quen deseñou circos e cruces nos penedos, quen labrou as lápidas e costruíu as torres e as eirexas, quen abriu as fontes e escavou as covas, e formou nos rochedos pozas e cadeiras, diranvos que foron os ***Mouros***. Cada un d'ises moimentos, cada un d'ises rochedos, ten a sua leenda, difrentes todas mais que varian arredor de poucos temas que se repiten eiquí y-elí, e que todas veñen dar ô mesmo, pol-o común. todos ises moimentos, todos ises traballos qu'âs vegadas semellan de xigantes, son cousas ***do tempo da Mourindá***.

E ainda hanvos dicir moitas vegadas qu'ises mouros que atales cousas fixeron, non desapareceron: ***viven ainda*** n-aquiles sitios, acochados ôs ollos da mais da xente, debaixo de terra, gardando imensos haberes, ouro âs moreas. Hai moitos qu'os teñen visto, e mismo teñen vislo os seus tesouros, cand'os sacan a asoellar.

Veleiquí, en síntese, a leenda que todos teñen ouvido referir.

Ora, quén son istes Mouros? Son os Mouros históricos, os nemigos seculares dos pobos cristiaos da Península, que deixaron eiquí o terror das pirmeiras embestidas, das algaras d'almanzor, a lembranza d'unha guerra case costante e que non leva traza de rematar?

Ou son ós Mouros tan pouco desfigurados da épica e da leenda castelán?

Son xiquera os da leenda e da épica medieval europea?

Ou son mais ben, no seu orixe, coma quer Murguía, xenios de caraute demoniaco, sobrevivenza dos nosos mitos pre-cristiaos?

Ou son, coma pensa Cuevillas, e sospeitou Martins Sarmento, lembranza das poboacións autóctonas, prehistóricas ou proto-históricas de Galiza?

Somentes estudando por miudo estas leendas e póndoas en comparanza cos seus paralelas estranxeiros, poderemos pôr en craro iste asunto. Imos pol-o tanto, no que poidamos, ir determiñando os carauteres xerás das leendas cstas

Os encantados.

Pirmeiramente, compre distinguir duas sortes de casos: hai vegadas en que contan qu'os Mouros estiveron no sitio, mais agora xa non están, anque tamén acontez que non estean inteiramente d'acordo as difrentes leendas referentes ô mesmo sitio. Por eixempro, no Castro Grande e no Castro Pequeno da Punta do Neixón, na ría d'Arousa, perto de Rianxo, din qu'aquelas foron trincheiras dos Mouros, e n-elas defendéronse denantes de seren desbotados d'esta terra. O qual non quita pr'a que o abó d'unha das informadoras acordara ainda ôs Mouros vivindo por aquiles paraxes, pra qu'unha parteira de Nine fora levada ô Neixón pr'asistir a unha muller da raza misteriosa, nin pra qu'outros atoparan ali a *tenda* que se sole atopar ond'iles ainda moran. No Outeiro de Rubiós (Verea-Bande) e no de Vimieiro (Espiñoso-Carballe) os Mouros tiveron que fuxir no segundo, *botados pol-os romanos*. No Castro da Martiñá (Vales d'Oseira-Cea) estiveron os Mouros 200 anos.

Compre que reteñamos istes casos que dan ás leendas certa aparencia histórica. Outro caso imitante é o da mdorra do monte Ferroedo, en Aboime (Saviñao-Monforte de Lemos); n-ela enterraron un mouro c'un grande haber; ô iren uns homes cavar pra desatual-o tesouro, as almas dos Mouros baixaron das nubes con gran estrondo de tronos e raios.

Os Mouros qu'ergueron outrora, n-unha soila noite, as eirexas de San Pedro da Mezquita, San Salvador de Sotomayor e San Vicente de Coucieiro tamén desapareceran, com'os que ergueran a ponte de Liñares.

Mais outras vegadas, os Mouros ainda viven n-aquiles lugares, baixo da terra, acochados, ocultos as oliadas da xente. En Nigueiroá, rubindo ô monte San Cibrao, qu'arreda a chaira da Limia do val da Arnoia, díxome un home, falando da Mourindá:

—«Pra min que iles ainda viven eiquí, suterráneamente. Solo qu'iles teñen suas palabras que ábrese a terra e péchase».

Hai moitos casos en que lles teñen visto abrir portas nos penedos, con verbas segredas ou dándolle co pé. Asina lle pasou a un de Maceda, no monte Rodicio, vindo da feira do Castro de Caldelas. Atopou unha rapaza chorando, e colleuna e púxoa na besta que levaba, e aixiña perdeu o tino do camiño e foi dar a uns penedos, ond'a rapaza baixouse, e dando co pé na pedra, abriuse unha porta por onde pasaron ô pazo dos pais da rapaza, onde trataron ô home a corpo de rei, e enchéronlle d'ouro as alforxas.

Iles viven ainda, mais están *encantados*. Anqu'iste é asunto difrente do que nos ocupa, cumpriría afondar n-esta idea, vermos d'un xeito preciso que quer dicir na mente popular iste estado d'encantamento. Por de pronto, non é o dos mortos do outro mundo, nin é o dos vivos, o noso. Emporiso, iles vivir, viven n-iste mundo, e teñen as mesmas necesidás que nós temos. Precisan manteiza, e unha de duas ou van mercar gando á feira, ou rouban o gando dos labregos.

É tradicional qu'os Mouros van á feira de Xinzo, e tamén á de Verín. Os do Castro do Piñeiro van á feira d'Orbán; os do val da Loña, a moitas; os de Nine e do Neixón, á feira de Noya. Na feira d'Orbán, un home de Carballedo vendeulle unha xugada de bois a un señor, e levoullos ô Castro do Piñeiro; entrou coil no soterraño, e viu a duas mozas coas mangas recachadas, cada unha co seu coitelo, qu'alí mesmo sacrificaron os bois.

Eiquí empezan xa os paralelos que nos han guiar, os nosos Mouros viven ainda encantados, acochados ás olladas da xente, nas suas antigas fortalezas, covas, fontes e moimentos, nos penedos traballados por iles.

Outro tanto pasa na Irlanda: os *mounds* sepulcrás, os *tarn* da montana, os *pagos*, as covas, o *fondo das lagoas*, están habitados pol-as razas antigas, especialmente pol-o Tuatha de Danand, a poderosa raza máxica, a qual, vencida pol-os nosos abós, os Milesians, os decendentes de Breogán e de Milesius, desapareceron d'Eirin, non porque fuxiran nin porque morreran, senón porqu'os homes perderon o poder de velos, mais iles alí están, en Brugh-na-Boyne, en New Grange, no lugar da sagra vila de Tara, acochados, *suterráneamente*, coma dicía o labrego de Nigueiroá, cos seus inmensos haberes, ouro ás moreas.

Tamén é corrente na Irlanda a versión de qu'os duendes viven nas mámoas, qu'alí chaman *sid*. Gervasio de Tilbury asegura que na terra dos duendes éntrase por un camiño por

baixo de terra, com'as minas e camiños soterraños que din que hai nos nosos castros e castelos medievás e que van dar moi lonxe, ou xuntan uns castros ou castelos cos outros.

O acháronse os Danandis irlandeses no fondo das lagoas, relaciónase ainda cos habitadores das nosas vilas asolagadas d'Antioquía, na Limia, Maside, Carregal, Doniños, Lucerna en Valverde, do Pseudo-Turpín, e outras imitantes â ls bretona, ond'ainda se sinten cantal-os galos e repicar ou doblal-os sinos.

Tamén hai casos en qu'os Mouros, igoal qu'os *gnomos* e os *kobolds* celto-xermánicos, rouban o gando dos nosos labregos.

Os tesouros

Tamén eiquí poseen os Mouros inmensos haberes; ouro âs moreas, com'os Danandis irladdeses e com'os gnomos xermánicos, xoias de toda casta, onzas relucentes, qu'algunhas vegadas saen a asoallar nas primeiras raiolas da mañá, coma no Outeiro de Rubiós, na Croa de Santa Cristiña e n-outros tantos lados. Os mobles e trebellos qu'iles empregan, son d'ouro fino. Un de Morgade (Lugo) qu'estivo prisoeiro d'Abd-el-Krim, ouviu dicir ôs mouros aló en Marrocos, que non quererían mais pra se fagueren ricos, qu'a cadeira do Rei Mouro do Castro Morgadán. No monte Negro de Xurenzás (Irixo-Carballiño), un neno qu'andaba tendo man d'uns porcos, moteuse n-unha encañada, ond'estaba unha vella moura arresirelando liño, e tiña a carón unha manta de millo. Un dos porcos foise tranquiamente ô millo, e a vella alrilada ceiboulle o restrelo, e con tan boa sorte fuxíu o porco co restrelo espetado que chegou â casa; o dono colleu o restrelo, e viu qu'era d'ouro. Ainda lle chaman ôs netos *os do restrelo*.

Outras vegadas, fálase de xugos d'ouro ou d'eixadas ou de rellas d'arado. Non é esta ocasión pra falarmos dos tesouros de Galiza, que fixo soados o *Grande Libro de San Cipriano*. Non hemos dicir mais senon que de cote foron as terras céltigas abondosas d'ouro, e Galiza foi se cadra das terras do mundo onde mais tesouros verdadeiros se teñen atopado, e a coleición Blanco Ciceron é unha boa proba. Non é somentes en Galiza e Irlanda; tamén hai tesouros na Bretaña. Alí son os enanos os qu'os gardan. Por certo que din que non convén ter tratos coiles, porqu'apesares da sua riqueza, o seu diñeiro non é de boa lei. É o que pasa tamén por vegadas cos nosos Mouros: dixéronme con referenza ôs que viven ond'a tomada d'auga do río da Loña que surte a Ourense, qu'aquiles chegan a unha feira, perguntan o que val o qu'iles queren mercar, collen pol-a palabra â xente, pidenlles, iles pagan, e ô chegar â casa o que cobrou, atópase sen diñeiro: pagáronlle con *diñeiro encantado*. Non outra cousa é o misterioso ouro dos kobolds das leendas nórdicas, os quales poden dar aparencia de moito valor a materias despreciábeles.

Tamén sole acontecer o caso contrario: o ouro toma aparencia de cousa sen valor, nin mais nin menos que nos contos de Grimu e nas leendas da Europa central e septentrional: unhas vegedas, carbón, coma no Castro de San Facundo, en Cea, ond'apareceu unha pía chea de carbón, qu'era ouro, mais cando o qu'a achou volveu ô sitio, os carbós desapareceran. Outras son cousas mais porcas: no Viso, ô pasal-o río d'Allariz, unha rapaza qu'iba ô monte coas cabras, viu unha muller atrás d'un penedo, fiando, c'un neno no colo, a qual muller pediulle leite pr'o neno e mais pra ela; a rapaza díullo e despois que o beberon, a muller colleu o cazolo, meteu algo dentro e díullo â rapaza pra que llo levara aixiña â nai sen mirar o qu-iba dentro. A rapaza destapouno oo camiño, e viu qu'era porquería das cabras... Tirouna e marchou â casa co cazolo, mais a nai, ventando qu'era cousa encantada, foi recoller a porquería das cabras, e cando voltou â casa, e a ouro. Ben apercibimos eiquí tamén o cerante de cole unha miga humoristico das leendas nórdicas que falan dos gnomos e kobolds.

O poder dos Mouros

Os Mouros encantados teñen ademais da sua riqueza, un gran poder. Primeiramentes, teñeu unha tremenda forza fisica. Non sabemos si foi co-esta forza si foi coa feiticeiría, com'ergueron tres eirexas u-unha noite, nos lindeiros da Rabeda, porque na nosa terra ten habido ata frades que facían qu'o demo lles carretara a pedra pr'os seus conventos, coma

contan dos de Samos. Mais dos Mouros sábese que maquían os penedos meirandes d'un lado pr'outro, coma quen leva un queipiño de noces pra regalar. O Penedo dos Mouros, nas Teixugueiras, na Mezquita, levábao unha moura sostido no dedo meudiño, metido por un burato que ten, e ô mesmo tempo, levaba a roca pra fiar, un neno nos brazos, e o xantar pra todos na cabeza; un día qu'iba apresa caíulle o penedo e fendeuse.

Poidérase ver eiquí, e compre nono esquecer, a lembranza das poboacións ciclópeas que en tantos lados se conservan, as antigas poboacións de xigantes e d'enanos, tan estesas na Europa.

As semellanzas coas razas míticas europeas céltigas en particular, siguen aínda no que se refire ôs poderes máxicos e â posesión dos segredos da natureza. Dos poderes que mais amiudo se lle solen apôr, en común cos duendes nórdicos, son o de se faguèren invisibeles e o de trocaren de figura. Eixempro do pirmeiro, é o que lles aconteceu a dous mozos d'Orbán qu'atoparon duas rapazas moi fermosas na feira do día 6, moi ben postas e cada unha co seu queipo no brazo, e fóronas acompañando, de moita parola, mais ô chegaren ô sitio que chaman o Salgueiriño, as mozas desapareceron de súpeto, deixando os galás coa boca aberta.

Mouros e mouras, toman qra que nonos coñezan moitas figuras: en Portugal, asegún Martíns Sarmento, adoitan tomar figura de cobras. Tamén eiquí, antr'outras moitas, unha moura qu'apareceu n-unha fonte no val da Loña, e que lle gustou a un rapaz d'alí que se fixo seu mozo, mais coma non tiña cartos pra casar, ela díxolle que había no pilo da fonte dous sacos cheos: il foi con outro amigo, baldearon a fonte e sacaron os cartos, mais cando volveu, ela trocouse en serpente. Na montana do Incio, din qu'os mouros da cova de Santa Cristiña do Viso collen antr'outras figuras, a de lagarto.

Teñen tamén o poder de botar encantos. En Xurenzás (Irixo-Carballiño) un mouro chamado Zás, encantou a filla d'outro mouro, da qu'estaba namorado. As donas que aparecen peileando os cabelos, unhas vegadas son mouras outras son donas encantadas pol-os mouros, com'a do Monte das Croas, na parroquia de San Martiño de Salcedo (Pontevedra). Esto lembra a leenda dos elfos e dos duendes, que rouban rapazas pra durmiren co-elas, e perpetual-a sua raza.

E non falo mais eiquí das donas encantadas, porqu'iste, anque apareza relacioado co de que tratamos, e moi especialmente cos tesouros, é outro mito difrente.

A paganía dos Mouros.

O que non son istes Mouros é cristiaos. Crar'está, hase dicir: si son mouros, non son cristiaos. Mais de certo, istes Mouros que comen porco, tampouco s'asemellan moito ôs mouros verdadeiros; en realidá non teñen outra cousa na que s'imiten ôs mouros, mais que no de non seren cristiaos.

Mais nono son, nin-o queren ser: no Castro d'Abuime (Saviñao-Monforte) había unha moura qu'un día chamou a unha rapaciña qu'andaba co gado, pra que lle catara os piollos e a penteara. E dicialle:

– Ten man, volve a testa ô toser, que si me cuspes, vólvome cristiana!

Â veira da estrada de Castela, por riba de Taboadela, hai un curuto picudo que chaman Outeiro de Boa Madre. Chámanllo porque alí vivía unha familia moura, mais unha das mulleres era cristiáa, e tivo un fillo e iste fillo, crar'está, era negro coma pez. A nai quíxoo bautizar e os mouros enrabechados, condenárona â forca. Mais ela así e todo bautizou o fillo, e mismo ô bautizalo, volveuse branco com'os cristiaos... E os Mouros qu'aquelo viron, convirtíronse todos â verdadeira relixión... Cantos casos coma iste se non referirían no tempo da padricación apostólica na nosa terra!

Relacións cos cristiaos.

Tocantes a iste punto, as versións non están contestes. Bifúrcanse. En certos casos, nonos poden ver, e aínda contan que son antropófagos, embora a antropofaxía pode acontecer que sexa por duas causas:

Por comer carne de cristiao:

Na feira d'Orbán – caso xa referido mais enriba – un paisano d'onda Carballedo, atopou un Señor que lle mercou unha parella de bois e pideulle que llos axudara a lever, e ô chi-

garen ô Salgueiriño, o señor aquil petou co pé na terra e a terra abriuse e pol-o burato pasaron homes e bois; andiveron un pouco por baixo da terra, e entón o señor deulle un rempuxón ô peisano e díxolle:

– Quédate ehí n-esa esquina.

Entón foi cando apareceron as fillas pra mataren os bois, e o peisano pensou qu'elí era a sua, mais logo viu que se puñan ulindo un pouco, e unha d'elas díxolle ô señor:

– Papai, chéirame a *carne de cristianillo vivo!*

E o pai respondeu:

– Non, miña filla, qu'*é pan cocido!*

N-outro caso igual, a familia do Mouro di que cheira a carne de cristiao, e o Mouro diz que é il que ven d'andar antr'iles... Non hai eiquí, además da alusión â antropofaxia, unha lembranza do cheiro caraiteristeco das razas? Cheiraremos os galegos a pan cocido?

Por castigo:

No monte das Cantariñas, na parte ocidental de Limia, hai uns penedos de raro feitio traballados pol-a erosión. N-un d'iles hai unha sorte de caracocha qu'oferce no fondo unha cómoda cadeira, gardada do vento por todos lados agás pol-o frente, e c'unha fenestra oval â man dereita, formando coma si fora un confesonario. Aquil é o *peinador da Moura*, e hai tamén a pía onde se bañaba, cadeiras, regos e pozancos. Por alí andaba gardando as ovellas a Mariquitiña, unha neniña moi feita. E de cando en cando, surtia dos penedos unha señora que collía â nena e levábaa e penteábaa moi ben e despois dáballe carbón e dicialle qu'o levara pr'a casa mais non dixera nada a ninguén. E a rapaciña voltaba pr'a casa moi lavada e penteada, sen se saber quen a adubaba d'aquil xeito, e o carbón que traguia ô chegar â casa volvíase diñeiro.

E asina trouxo moita riqueza; mais a nai perguntou e perguntou, e por fin a Mariquitiña referiu o que lle pasaba no monte. Entón, cando volveu aló, a señora comeuna. E coma non daba volto â casa, a nai esconsolada foi ô monte chamar por ela, e chamaba e berraba; mais ô chegar ond'os penedos, ouviu unha voz que lle respondía:

– A Mariquitiña, por lengoreteira
Está na miña barriga
Fritida con allo e manteiga.

Hai un variante d'iste conto n-iste lado, onde din:

– A Mariquitiña por parladora
Está na miña barriga
Fritida con allo e cebola.

No Castro de Frameán, había unha moura que lle bolaba millo miudo ôs porcos d'unha muller que si lle daba un porco, que lle mantiña ela olto. A muller non quixo, e entón un día que mandou unha filla cos porcos ô Castro, os porcos volveron, mais a filla non. Foina buscar, e iba berrando:

– Teresiña! Teresiña!

E ouviu unha voz que sentía debaixo da terra:

– Unha asada e outra cocida.

Estas historias, en primeiro termo, relacionan ôs nosos Mouros cos *ogros* dos contos europeos. Os ogros viven tamén no escuro fondo das antigas devesas nórdicas, nos penedos, baixo da terra; devoran homes, e sobre todo, nenos; coñecen os segredos da bruxería; e anque son ruís, às vegadas son protetutores dos homildes, salvadores dos indefensos.

Os ogros teñen tamén aparencia de bestas, e d'esto temos nós outra supervivenza no *urco*, que semella qu'era un can grande con cornos, qu'andaba de noite. O seu nome, que Murguia quixo derivar do *urka* sanscrito, é o mesmo d'onde veu o francés *Ogre*, ingrés *hogre* o *orcus* latino.

En xeral, todal-as razas misteriosas, que dispoñen de tesouros ou de poderes máxicos, que contempran ôs homes dend'un plan superior, protexen ôs desvalidos e ôs inocentes, e premian os servizos qu'un lles fai, mais impoñen de cote certas condiciós que por forza hai que gardar, e principalmente, a obriga de gardal-o segredo mais compreto de todo o que co-iles se relacioa. Iles non queren ser descobertos, non queren que se sepa dos seus focos nin do que n-iles gardan, e castigan ô qu'os revela, co-ise rigos das leis do mundo feérico que tanto chamara a atención de Chesterton.

O castigo ven esautamente, coma secuencia necesaria da falta, coma no *karma* indo, mecanicamente como nas cucañas... Veleiquí a lei fatal que preserva o mundo astral da intromisión dos profanos. Os nosos Mouros gárdanse dos profanos con'os membros d'unha

loxia, cubren o seu tempro, non queren que seña profanado. Aquil mundo é Sagrado, é *tabu*, compre gardalo das olladas indiscretas do *inops*. O qu'o creba, corre o risco de ser devorado pol-as forzas incontrastábeles que n-ise mundo se desencadean. Se non esgaza impunemente o *veo de Maya* qu'arreda iste mundo do outro, e que só as olladas privilexiadas poden traspasar, porqu'aquela é unha terra d'encanto e maravilla, a terra de Befiun, cantada pol-os bardos, quen sabe si non é o antigo empíreo célligo? A terra galega algo tivo tamén d'empireo, cecais, s'hemos dar tino ás consideracións que fai Costantino Cabal, o mitógrafo asturián.

—

Temos estudado, pois, os carauteres mais saintes que distinguen ôs nosos Mouros encantados. Sabemos qu'as leendas qu'a iles se refiren, leendas localizadas en todo caso, son espricativas dos moimentos prehistóricos ou históricos, ou de lugares qu'ofercen algunha particularidade misteriosa, e sabemos tamén que hai casos en que lle non chaman mouros ôs habitadores d'ises lugares, senón que moitas vegadas son *enanos*, *xigantes*, *nenos con barbas*, *señores*, *donas*, *doncelas*, etc. E mais todos iles son da mesma raza mítica. Esto compre telo en conta, xa que sen dúvida ningunha trátase d'unha *concentración* de leendas e de diversas sustitucións de persoaxes.

Esto é o qu'imos ver no remate d'iste traballo que sairá pra outra vegada.

VICENTE RISCO

AVISO AOS NOSOS SUSCRITORES

Comenzando con iste número a maioría das suscricións á NÓS, cuio pago é por adiantado, rogamos aos suscritores que se atopen en descuberto con ista Adeministración nos remitan o importe da presente anualidade antes da aparición do próisimo número que mandaremos certificado contra reembolso por PESETAS 6'75 (montante da suscrición e gastos de xiro) a todol-os señores que non estean ao corrente.

A ADEMINISTRACIÓN.

As arelas da mosca semi-panteísta

A mosca ten arelas infinitas. De noite, n-un recanto do teito: peitea os seus degaros cas patas dianteiras. Escoita como no leito se remexe un racional aleigado de suor e de sono, e debulla, sin sentimento, as bacterias arrecadades pol-as suas estremidades. O seu pensamento voa moi outo.

Quixera percorrer fuxitivamente – 100 kilometros por hora – o vieiro de espirales que sai das pipas dos deleitives de novela.

Quixera esnaquizar todol-os vidros, visións pantásticas da nada.

A mosca semi-panteista arela libertade. Loita co pensamento contra a sua inquisición – hixiene – e trema de medo (cando se lembra) dos seus istrumentos de tortura – mosquiteiros.

O cordón umbilical da sua gorxa, faille mover a cachola a xeito de reflctor sin lus. Alumea as tebras de inquedanzas e impresiona as placas do seu instinto séptico.

Entre as moscas non hay circos, porque sendo todas monarcas da barra e do trapecio, non atoparian espeitadores nin músicos de cornetín. O eterno desencanto da mosca deportista, é non se sentir admirada nos seus traballos ximnásticos nin apraudida pol-os retorcimentos dos seus membros. Por eso a mosca semi-panteista, non da, xa, brincos mortaes nas tebras.

A i-alma da mosca navega no aeroplano do seu organismo, sin medo nin fachenda.

Si os homes foran coma moscas – ou vice-

versa – sería deleitoso viaxar a cabalo d-un d-estes animales. Farianse caravanas que gateñasen pol-a escurredoira xerfa azul do firmamento e carreiras de moscas que sorteasen ás chimineas das fábricas e as torres das eirexas.

A mosca semi-panteísta, doíse de non ter estilográfica e de non saber escribir, pra redaitar, nas longas noites en que ôs racionales lles dá por non matar a lús, unha obra autobiográfica a estilo da de Gide.

Tamén quixera que a interviuvaran pra contar que en certa ocasión, se lle pousou n-unha faceira a un persoaxe de James Joice.

A mosca semi-panteísta, pra pasar á Hestoria, non lle falla mais que sacarse un retrato, e logo, suicidarse, meténdoselle pol-o narís a un conferenciante.

MAGARIÑOS NEGREIRA

Bibliografía da prehistoria galega

(Remate)

116. – MURGUIA, Manuel. «Peñasco con insculturas en Mondariz». Boletín de la R. Academia Gallega. Ano X. Núm. 95, páx. 259, 1915.
Fotografía da insculturá de Pías. con círcos, coviñas e outras figuras. Iste artigo foi reproducido na revista «Mondariz».

117. – «Curiosidades históricas». Boletín de la R. Academia Gallega. Ano I, núm. 8.
Referenzas á identidade de poboazón antiga de Irlanda e Galiza consignadas no s. XVII no «Libro Vello» de pergameos do Concello de A Cruña.

118. – «Historia de Galicia». Tomos I e II. Lugo, 1865. A Cruña segunda edizón aumentada, 1901 e 1905.

119. – «Galicia». Volumen da Biblioteca «España. Sus monumentos y artes. Su naturaleza e historia». Barcelona 1888.

120. – «El torques de Centroña». Boletín de la R. Academia Gallega. Ano VII. Núm. 66, 1912.

NOGUEIRA, Ulpiano. – Véxase SANTIAGO.

121. – NOVOA, Evaristo. – «Los Castros Gallegos». Almanaque Gallego de Buenos Aires. Ano 1898, páxs. 24 a 26.

122. – NUÑEZ SARMIENTO, Eduardo. «Antigüedades de Noya. El crucero de Berrimes y el túmulo de Barbanza» Galicia Diplomática. Tomo IV. páx. 133.

123. – OBERMAIER, Hugo, «Impresiones de un viaje prehistórico por Galicia». Boletín de la C. P. de M. H. y A. de Orense. Vol VII, números 148 e 149, Xaneiro-Abril, 1923.
Hay separata. Vista conxunta da prehistoria galega. Pubricazón de algún material novo das coleizóns Sampedro, Requeixo, etc.

124. – «El Hombre Fósil». Memorias de la Comisión de Investigaciones Paleontológicas y Prehistóricas. Segunda edición, Madrid, 1925.
Publica xa como asturienses algúns dos seixos do cunchal de Sáa.

125. – «Die bronzezeitlichen Felsgravierungen von Nordwestspanien (Galicien)», en Jahrbuch für praehistorische und ethnographische Kunst, Berlín, 1925.
Ampriazón da parte correspondente das «Impresións...»

126. – OVIEDO ARCE, Eladio. «Dos nuevos torques de oro». Boletín de la R. Academia Gallega. Tomo IX, núm. 99, páxs. 49 e sigts, 1915.

PARGA PONDAL, Salvador. Véxase PEREZ BUSTAMANTE.

127. – PEREZ BUSTAMANTE, Ciriaco e PARGA PONDAL, Salvador. «Notas de Arqueología prehistórica galaica. Los dólmenes de Dombate y de La Gándara (La Coruña)». Separata del Boletín de la Biblioteca Menéndez y Pelayo, Santander 1924.

128. – PERICOT, Luis. «Los vasos campaniformes de la colección La Iglesia». Boletín de la Real Academia Gallega, núm. 192, Marzal de 1927

Hay separata con pequeno prólogo. Restaurazón do vaso campaniforme de Pontes de García Rodríguez pubricado varias veces resultando dous eixemprares.

PINTOS LOIS, Octavio. Véxase IGLESIAS VILARELLE, Antón.

129. – PORTELA PAZOS, Salustiano. «Insculturas rupestres». Revista «Ultreya», número 6· páxina 87, 1919.

130. – PORTFOLIO DE GALICIA. Naturaleza y Arte. Primera serie. La Coruña, Ferrer, editor, 1904.

Fotografías de dólmenes, túmulos e outros moimentos prehistóricos.

131. – PUIG y LARRAZ, Gabriel. Inscripciones ibéricas de Galicia». Boletín de la R. A. de la Historia. Tomo XXXI, páxs. 414 e sgts.

Ocúpase de cerios signos, que coida ibéricos, de Penedos de Leiin e Taberirós, de un anel do Museu de Ourense e de unha pedra da Eirexa de S. Xohán de Monterredondo (Padreñda, Ourense).

132. – REALLEXIKON DER VORGESCHICHTE, dirixido por MAX EBERT. Volumen I, Berlín, 1924.

En pubricazón. Da prehistoei· española están encarregados Obermaier, Bosch-Gimpera, Anxel del Castillo, Pericot Colominas, Serra Rafols e A. Mayr.

133. – Redaizón do B. de la C. P. de M. H. y A. de Orense. «Importante hallazgo arqueológico». Vol. VI, núm. 140, Sept. – Oct., 1921, páx. 335 e 336. Un fotograbado.

Hachádego da Urdiñeira (Gudiña). Duas pulseiras de Ouro e unha peza discoidal ô parecer de sustancia pétrea ou vidrosa.

134. – «Noticias», Vol. V, núm. 107, 1926.

Entrada no Museu de un machado de pedra procedente de Beariz.

135. – «Noticias. Descubrimientos arqueológicos en Santa Tecla». Vol. IV, núm. 92, 1913.

136. – «Noticias». Vol. IV, núm. 90, 1913.

Entrada no Museu de un machado de bronce de Viladerrey (Cenlle).

137. – «Noticias». Vol. V, núm. 78, 1911.

Acocho do Roufeiro de ouxetos argásicos.

138. – «Noticias». Vol. II, núm 44. páx. 360, 1905.

Entrada no Museu da espada de bronce de Forcas do Sr. Conde Balbis e de un machado de pedra de unha mámoa de Avión.

139. – «Noticias». Vol. II, núm. 46, 1905.

Entrada no Museu de tres golbas, un raspador e un machado de unha mámoa de Vilamarín.

140. – «Noticias». Vol. II, núm. 25, Marzo – Abril – 1902.

Entrada no Museu de material de mámoas de Cea e Vilamarín das escavazóns do Sr. Sanxurxo.

141. – «Noticias». Vol. I, núm. 17. páx 312, 1901.

Entrada no Museu de material de mámoas da prov. de Lugo das escavazóns do Sr. Sanxurxo.

142. – «Noticias». Vol. III, núm. 8, páx. 64, 1906.

Entrada no Museu de un machado de pedra de unha mámoa de Vilamarín.

143. – «Noticias». Vol. III, núm. 52, páx. 80, 1906.

Noliza da entrada no Museu de un machado de pedra do Concello de Xinzo.

144. – «Noticias». Vol. III, núm. 53, páx. 96, 1906.

Entrada no Museu de un machado de pedra de Bande.

145. – «Noticias». Vol. II, núm. 30, páx. 124, 1903.

Entrada no Museu de un machado neolítico e de cerámica topados por D. Xesús Palacios n-unha mámoa das Gándaras de Budiño.

146. – REDAIZON da revista NÓS. «Intento de unha catalogación dos castros galegos». Número do 15 de Xaneiro de 1923.

Describe os castros de Barredo e Castremao.

147. – REDAIZON do Boletín de la R. Academia de la Historia. «Castros célticos hallados cerca de Santiago de Galicia». Tomo X, páx. 416.

Novas de dous castros perto de Sant-lago comunicada por D. X. Arias Sanxurxo.

148. – RISCO, Vicente. «Galiza Céltiga». Revista NÓS, números 3 e 4.

Sistematizazón e traida ô día da cuestión dos celtas galegos.

149. – RIVERA, Cesáreo e VAZQUEZ, Víctor M. «Guía de Galicia», Madrid, 1883.

Na páx. 207, trai curiosa nova de un castro e de unha estatua de pedra topada n-él na serra de Avión.

150. – RIVETT CARNAC, J. H. «La piedra de la Coronación de la Abadía de Westminster y su conexión legendaria con Santiago de Compostela». Boletín de la R. Academia de la Historia Vol, XL, páx. 430, 1902.

151. – RODRIGUEZ GALLEGO, José. «Galicia Prehistórica». Boletín de la R. Academia de la Historia. Vol. XLVII, páx. 406, 1905.

152. – ROMERO CERDEIRIÑA, Anxel. «Notas pra un estudo da Ur.iñeira» na revista NÓS. número 31, 1906.

Castros, casas circulares, arte rupestre, folklore.

SAMPEDRO, Casto. Véxase X.

153. – SANDARS, Horace. «Arqueología celto-romana». Boletín de la R. Academia de la Historia. Tomo LXI, páx. 534.

Nota encol de un torques galego de ouro.

154. – SANTIAGO, José de y NOGUEIRA, Ulpiano. «Bayona antigua y Moderna». Madrid, 1902.

Identificación de localidades prerromanas.

155. – SARALEGUI y MEDINA, Leandro. «Los Castros. Estudios de Arqueología prehistórica» na revista «Galicia» de D. A. Martínez Salazar, Ano I. Núm. 8, Cruña 1887.

156. – «Adobrica» no Almanaque Ferrolano de 1909, páx. 135.

Localización de iste Burgo prerromano no concello de Valdoviño. Ferrol.

157. – «Libunca». Almanaque Ferrolano de 1910, páxi 156.

Identificación de ista localidade antergа co castro do monte Ancos, freguesía de Neda. Ferrol.

158. – «Estudos sobre Galicia». Biblioteca Gallega dirixida por A. Martínez Salazar, 1888.

159. – «Estudios sobre la época céltica en Galicia». A primeira edizón é de 1867; a terceira de 1894.

160. – SARALEGUI y MEDINA, Manuel. «Los monumentos megalíticos en España». Madride 1918.

Dólmenes galegos.

161. – SARMIENTO, Fray Martín. «Manuscrito de la R. A. de la Historia, códice II. 9, 4. Volumen IX, folios 337 v. e 339 v., s. XVIII.

Mámoas de Barbanza e Salnés, principalmente.

162. – «Sobre la Voz Oleiros» no Semanario Erudito de Valladares. Tomo XX páx. 71. Madride, 1781.

Supón que iste nome tan corrente na toponimia galega indica lugares de incineración. Dólmenes, principalmente da Ría de Arousa.

163. – «Onomástico etimológico de la lengua gallega». Folletón de «La Integridad» diario de Tuy, 1923.

Novas de mámoas, etc., nas páxs. 1906 e sgts.

164. – SAUNIER, Luis. «Investigación histórica acerca de las antiguas explotaciones de oro en España». Boletín de La C. P. de M. H. y A. de Orense. Vol. IV, números 74, 76 e 78. 1910 e 1911.

165. – SCHULTEN, Adolfo. «Hispania (Geografía, Etnología, Historia)». Traduc. de P. Bosch Gimpera y M. Artigas Ferrando. Barcelona, 1920, con un apéndice sobre «La Arqueología prerromana hispánica» por P. BOSCH GIMPERA.

166. – SEGUIN, P. Pascasio de. «Galicia reyno de Christo Sacramentado y Primogénito de la Iglesia entre las gentes, etc. México, Ano Santo de 1750.

Hay edizón de A Habana de 1847 publicada co nome de «Historia de Galicia» e unha adizón dos editores.

Alude a insculturas rupestres.

167. – SOBREIRA, P. Juan. Cartas e papeles do Arquivo da R. Academia de la Historia. Derradeiros anos do s. XVIII.

168. – SOBRINO, Ramón. – «Insculturas galaicas prerromanas». Revista «Ultreya», Santiago, 1919, números 5, 6, 7 e 12.

Eixemprares rupestres de terras pontevedresas.

169. – «Sobre los orígenes y fundación de Pontevedra». «La Temporada» semanario de Mon-

dariz. Ano XXXV, núm. 15. 16 de Sept. de 1923. Foi pubricado antes no «El Faro de Vigo».
Grabados de inscultures pontevedresas.
170. – SPENCER DOGSON, Eduardo. «Antigüedades coruñesas. Sobre escritura ogmica». Boletín de la R. Academia de la Historia. Tomo. LVIII páx. 408, 1911.
171. – «Galicia Histórica. El dólmen de Dombate». La Voz de Galicia. diario de A Cruña. número de 10 de Abril de 1911.
Nota relatando a visita feita pol-o autor ô dólmen «de Pomelo cerca da aldea de Dombate».
172. – TENORIO, Nicolás. «Viana del Bollo. Pobladores prerromanos». Boletín de la Comisión P. de M. H. y A. de Orense. Volm. II, núm. 40. pàx. 281, Sept. – Octu. de 1904.
Machados de bronce. Epigrafía.
173. – TETTAMANCY GASTON. Francisco. «La Torre de Hércules». La Coruña, 1920.
174. – «Bolcentril. O druidismo e o celtismo galegos. A epopeia irlandesa». A Cruña, 1912.
Monografía do castro de tal nome. Celtismo.
175. – THOMSON, Guillermo S. «Impresiones y Tradiciones». 1907.
Noticia de un castro perto de Lugo.
176. – VAAMONDE, Florencio. «Arqueología druídica» na revista «Galicia», núm. 105. A Cruña, 1887.
Castros.
VAZQUEZ, Víctor M. Véxase Ribera.
177. – VAZQUEZ NUÑEZ, Arturo. – «Estudios protohistóricos. La Edad del Bronce en el Museo Provincial de Orense». Boletín de la C. P. de M. H. y A. de Orense. Vol II, núm, 39, Xulio – Agosto, 1904.
Machados de bronce e outros.
178. – «Estudios protohistóricos. Las Mámoas». Boletín de la C. P. de M. H. y A. de Orense. Volumen I, núm. 20, páx. 334. Xunio 1901.
Estazón do Barbantiño de S. Cibrao. Mobiliario de unha mámoa dolménica
179. – UN TROGLODITA (Anxel del Castillo). «Los Castros y el Sr. García de la Riega», en Tierra Gallega xornal de A Cruña, 1906, número 976.
180. – VEREA y AGUIAR, José. «Historia de Galicia». Ferrol, 1836.
181. – VICETTO, Benito. «Historia de Galicia». vol. I. Ferrol, 1865.
182. – VILLA-AMIL y CASTRO, José. «Crónica de la provincia de Lugo». Madrid, 1866.
183. – «Antigüedades prehistóricas y célticas de Galicia», Lugo, 1873.
Prauta e alzado de duas cistas no Valadouro. Escavazóns en covas da bisbarra de Mondoñedo e outras noticias.
184. – «Adornos de oro encontrados en Galicia», Museo Español de Antigüedades. Tomo III, páx. 545, 1874.
185. – «Armas, utensilios y adornos de bronce encontrados en Galicia». Museo Español de Antigüedades. Tomo IV, páx. 59, 1875.
186. – «Los Castros y las Mámoas de Galicia». Museo Español de Antigüedades. Vol. VII, páxinas. 195 a 237, 1876.
187. – «Exposición organizada por la Sociedad Económica de Amigos del País. Objetos que expuso el Sr. D. José Villa-amil y Castro». Santiago, 1885.
Relazón de ouxetos de ouro, cobre e bronce topados pol-o autor en castros e mámoas.
188. – «La Edad prehistórica en Galicia según Cartailhac». Revista «Galicia» de Martínez Salazar, núm. 2, 1887.
189. – «Memoria sobre la creación de un Museo Arqueológico en la ciudad de Santiago». Santiago, 1887.
Relazón de ouxetos prehistóricos do autor e da Sociedad Económica.
190. – «Castros». Galicia Diplomática. Vol. III, 1888, páxs. 270 e 271. Santiago.
191. – «Otra piedra vacilante y varias rectificaciones». Galicia Diplomática. Ano III, núm. 30. páxina 226. Santiago.
192. – «Productos de la metalurgia gallega en tiempos remotos». Boletín de la C. P. de M. H. y A. de Orense, números 53, 54, 55 e 57 (1907).
193. – «Poblaciones, monumentos y caminos antiguos del norte de la provincia de Lugo». Boletín de la Sociedad Geográfica de Madrid. Tomo V, páxs. 81-139. 1878.

194. – X (D. Casto Sampedro). «Indicaciones epigráficas desde La Guardia a Santiago». Artigo na «Guia del Turista. Mondariz, Vigo, Santiago». Madrid, 1912.

Resumen de noticias de machados, fibulas e estazóns arqueolóxicas con relazón especialmente ò museu de Pontevedra.

A D D E N D A

BOSCH GIMPERA, Pedro. Vèxase SCHULTEN.

195. – CALVO, Ignacio. «Citanias gallegas» na Revista de Arch. Bibl. y Museos. Tomo XXXI, 1914, páx. 63 e sig.

Refírese â do Tegra. Iste artigo apareceu editado aparte n-un folleto xa citado do autor en compaña do resultado de investigazóns posteriores.

196. – CASTILLO, Angel del. «Prehistoria gallega. Hachas de bronce de talón (hallazgo de un depósito)». Boletín de la R. A. Gallega. Ano XXII, Tomo XVII, números 194 e seguintes, páxinas 33 e segts. 1927.

Sete machados de S. Xiao de Cumbraos en terras de Sobrado dos Monxes. Hachádegos soltos. Castros.

197. – CATÁLOGO de la Real Armeria». Madrid, 1854. páxs. 87 e 88.

Co núm. 1722 catalógase unha caixa cos dous machados de bronce topados en 1817 perto de Compostela e remitidos pol-o Conde de Maceda.

198. – FONTES, Joaquín. «Uma excursão arquelógica a Galiza». Separata do núm. V de «Arqueologia e Historia. Orgao da Associação dos Arqueólogos Portugueses». Lisboa, 1927.

Insiste en calificar de chelenses os seixos de Camposancos. Insculturas de Oya. Machado de dous anelos de Caminha. Considerazóns en col das nosas edades do Bronce e do Ferro.

199. – MAYORDOMO, Valentín. «La citania de Santa Tecla en la Provincia de Pontevedra». Ibérica, revista do observatorio do Ebro. Ano VII. Tomo I, vol. XIII, núm. 311.

200. – SPENCER DOGSON, Edward. «Más monumentos destruidos». Artigo do diario de Tuy. «La Integridad». 6 Abril 1911.

Fala dos monumentos da Bisbarra de Laxe.

FLORENTINO L. CUEVILLAS e FERMIN BOUZA BREY

Mes de Maio de 1927.

Os homes, os feitos as verbas

LIBROS

PROEL, por AMADO CARBALLO.

UN feixe de poemas segados no lameiro da veiramar c'unha fouce figurada pol-o crecente ledo e mozo que s'afia nas illas bretemosas da boca-ria. O rechouchelar dos cancioneiros – as verbas leñen gosto de froito e de marisco – brinca pol-as escadas mariñas dos versos sinxelos, carrregados pol-o arume salgado da onda cantareira e do piñeiral inzado a carón das roibas prayas. Un senso de xogo na mañán musical. E nin un verso vello, nin unha imaxe usada. Tan novo, c'a eterna novidade do poema sentido, coma o sol engayolado na arboladura d'un bergantin saindo pr'o largo.

Por baixo, e arredor dos poemas latexa un vibradoiro mundo decorrente. Istes versos ecóan en nós e fan-nos abenzoar a sua saida ó mundo. Pois leense moitas vegadas, fan regueiros pol-os soutos e milleirales do esprito e levan-nos no seu ronsel saudoso, gostosamente.

¿Críteca? Non. ¿Pra qué? Desexo deixar istas coartillas, e dinantes qu'o sol s'enterre percorrer unha vegada mais, todol-os poemas dend'o «Liniar» hasta «Afogado». Pois logo por un istante, fuxen moitas acedumes, mentras alentamos no aer d'o libro de Amado Carballo.

Imprenta LAR. Real, 36 - 1º. A Cruña

SANATORIO QUIRURJICO

DIREITORES

Manuel Peña Rey
Ginecologia e Partos

José Mosquera Blanco
Cirugía geral
Especialista na gorxa, nariz e ouvidos

Situado frente á Alameda do Cruceiro, ten todal-as condicións precises.—Prauticase toda crás d'operacións.—Dotado de todol-os adiantos que pide a actual Cirugía.—Modernas instalacións de RAYOS X pra diagnóstico e RADIOTERAPIA superficial e fonda con voltaxe de 250.000 voltios.—Aparello de Diatermia pra tratamento de Anexites, procesos inflamatórios, reumatismo, etcétera Lámpara de cuarzo pra sol d'altitude e ultra-violeta pra tratamento d'escrofulosis, raquitismo, alopecias, eczemas, etcétera. Admítense embarazadas, e cóntase con material esterelizado pra fora da cibdade en casos d'urxencia.—Poden colaboraren todol-os compañeiros, previo consentemento dos direitores.

BODEGAS GALLEGAS PEARES E OURENSE

Viños finos de mesa: Tinto TRES RIOS Blanco BRILLANTE. LOS GALLEGOS blanco e tinto

Macía e Valeiras, Apartado 18--Ourense

F. ROMAN E SACO

DROGUERIA

e FARMACIA

Pereira, 19 Teléfono 28

OURENSE

LUIS FÁBREGA

Droguería e Farmacia

Progreso esquina a Luis Espada

OURENSE

MERQUE VOSTEDE

Plumeiros RAFIUM

De mais dura qu·os de pruma e limpa millor

Véndense en todol-os estabrecimentos do ramo

Andrés Perille - OURENSE

MERQUE VOSTEDE

SÍNTESE XEOGRÁFICA DE GALICIA

POR

Ramón Otero Pedrayo

Augas bicarbonatado-sódicas de
MONDARIZ

FONTES DE GÁNDARA e TRONCOSO

Propiedade dos FILLOS DE PEINADOR

MONDARIZ—BALNEARIO está situado a 35 kilómetros de Vigo
e a 20 das estaciós de Porriño e Salvatierra de Miño

O Hotel do Estabrecimento está aberto do 1.º de Maio a 31 d'Outono